

بررسی ملاک های کفویت در ازدواج از منظر اسلام

ویدا اکبری^۱

چکیده

ازدواج ، نخستین سنگ بنای تشکیل خانواده و بالطبع، جامعه و اجتماع است . میزان اندیشه و تدبیر در آن ، در میزان پیشرفت ، انحطاط ، صعود یا سقوط جامعه تاثیر دارد. از منظر خالق زوج آفرین، زن و شوهر، می بایست همواره در گستره ی حیات مشترک، تن پوشی روانی- نفسانی همدیگر باشند. یگانه معیاری که تمامی روابط بین زوجین را برقرار می کند و بستر خانواده را برای رسیدن به آرامش و تکامل فراهم می آورد، کفویت و همتایی زوجین است. اسلام نیز بر مسئله کفویت تاکید دارد ؛ از این منظر تنها شرط کلی انتخاب همسر از نظر اسلام و عقل ، چیزی جز کفویت و همتایی نیست. یافته های پژوهش حاکی از این است که ازدواج با افراد هم کفو و هم شان ، باعث توافق بیش تر در زندگی می شود؛ زیرا درصد بالایی از اختلافات بین زن و شوهر، در نتیجه نبودن طرفین در یک شان و یک طبقه است. همه آنچه انتظار می رود بعد از ازدواج زمینه ساز آرامش، سعادت و خوشبختی داوطلبان ازدواج و زوج های جوان باشد و نیز همه جاذبه های فزاینده زندگی مشترک را باید در قلمرو کفویت، داوطلبان ازدواج جست و جو کرد.

کلید واژه : ازدواج ، انتخاب همسر ، اسلام ، کفویت

^۱ - ویدا اکبری ، طلبه سطح دو ، حوزه علمیه زینبیه شهرستان میانه

مقدمه

همانطور که در همه ذرات عالم، مکمل بودن دو جفت، شرط است، در زندگی زناشویی نیز، قانون همسان بودن حاکم است. بنابراین برای این که همسران، به ازدواج استواری دست یابند، هر دو باید اصل همسان گزینی و هم کفو بودن را رعایت کنند. به همین جهت است که در اسلام بر روی انتخاب کفو مناسب، در همسری تأکید شده است، زیرا مشابهت و تناسب شخصیت، سبب درک متقابل طرفین از یکدیگر می شود و همه این عوامل، موجب شعله وری آتش محبت و عشق، بین همسران می شود. محبت و مودتی که حاصل کفویت است، زمینه ساز آرامش و سکون می گردد؛ در نتیجه بستری مناسب، برای پرورش نسل بعدی را فراهم می آورد. امام خمینی ره فرموده اند: «از چیزهایی که سزاوار است انسان به آن اهتمام ورزد؛ این است که در صفات کسی که می خواهد با او ازدواج کند، نظر بیفکند»^۱.

آقای علی هدایتی در کتاب خود با عنوان " کفویت در ازدواج " ^۲ در ابتدا تعریفی از کفویت در فقه امامیه و کفویت در باب قصاص را مطرح کرده است. سپس ویژگیهایی که به عنوان مشخصات، زوج و زوجه مناسب برای ازدواج مطرح می شود، مانند حیا و عفت، تقوا و پارسایی، امانت داری، نجابت و اصالت خانوادگی و ملاک های دیگر شرعی و عرفی کفویت را در فقه امامیه بررسی کرده است. در انتها نیز دیدگاه های فقهای اهل سنت را نیز در این زمینه منعکس نموده است.

مقاله " نقش خویشاوندی در تحکیم خانواده " ^۳ نوشته ابراهیم سجادی به نقش خویشاوندان در تحکیم زندگی زوجین اشاره کرده و سپس به بررسی رابطه همسان همسری، تحکیم خانواده و میزان موفقیت زندگی مشترک، با قاعده ی همسان همسری پرداخته است. همچنین در مقاله " همسان همسری از دیدگاه روانشناسی " ^۴ نوشته خانم سیده سمیه هاشمی نژاد، مطالبی در زمینه همسرگزینی، شرایط همسر مناسب، پیامدهای ازدواج موفق و تاثیر آن در تربیت فرزندان و بهبود شرایط اجتماعی بیان شده است. و در بخش پایانی نقش همسانی و کفویت را در راستای تامین سعادت انسان را بیان نموده اند.

۱ - امام خمینی، تحریر الوسیله

۲ - علی هدایتی، کفویت در ازدواج، انتشارات موسسه بوستان کتاب، قم، ۱۳۹۰

۳ - ابراهیم سجادی، نقش خویشاوندان در تحکیم خانواده، پژوهش های قرآنی، ویرنامه قرآن و خانواده، ۱۳۸۶

۴ - مقاله همسان همسری از دیدگاه روانشناسی و مقایسه آن با مفهوم کفویت در فقه، سیده سمیه هاشمی نژاد، نشریه اسلام و سلامت؛ ۱۳۹۳

اما محقق در پژوهش حاضر که به روش توصیفی - تحلیلی نگاشته شده و جمع آوری اطلاعات آن به صورت کتابخانه ای است ، در ابتدا به تعریفی از کفویت و همسان همسری و سپس به بررسی کامل ملاک های کفویت در ازدواج از ازنظر و دیدگاه اسلام پرداخته است .

۱ - بخش مقدماتی

۱ - ۱ کفویت در لغت و اصطلاح

ریشه کلمه کفو در زبان عربی ک ف ء (ع ا) است؛ به معنای همتا و مانند. کفو، کفوء و کفاء کلماتی هستند که در عربی برای بیان هم کفو بودن به کار رفته اند و معنایی از قبیل: مماثل، نظیر، مثل، مساوات، یکسانی، لیاقت، اهلیت، قابلیت و صلاحیت را در بر دارند^۱. از میان این معانی، معنای اصلی که کتاب های لغت نیز بر آن تاکید دارند، معنای مماثلت و مساوات است؛ ولی باید به این نکته توجه کرد که عرب بین معنای مساوات و مماثلت فرق می گذارد. در زبان عربی مساوات می تواند بین دو شیء هم جنس یا غیر هم جنس باشد ؛ به گونه ای که هیچ کدام از دیگری کم و زیاد نباشد؛ اما در مفهوم مماثلت، تساوی در همه جهات لازم نیست، ممکن است در یک ویژگی مماثل هم باشند و در ویژگی دیگر نباشند.

در فارسی مصدر کفو به صورت کفائت نوشته می شود و معنایی چون: همانند، همتا، همتاشدن، مثل، هم جنس، هم نسبت، همشان، هم مرتبه، همسر، همسنگ و... را شامل می شود^۲.

هم کفو بودن در اصطلاح مشهور فقها، در همان معنای لغوی یعنی مماثل به کار می رود. اما در برخی از متون فقهی اهل سنت، هم کفو بودن به معنای پایین بودن زن از مرد معنا گردیده و در توجیه آن گفته اند: زن شریفه از وصلت با مرد پایین تر از خود ابا دارد ، پس باید ملاک هم کفو بودن از طرف مرد که خواستگارش است تعیین شود^۳. از علمای شیعه تنها علامه مجلسی افضلیت زوج را فهم عرفی می داند و کفایت را زیادتی در جانب زوج دانسته و می فرماید ظاهر هم ، همین هست^۴ . بنابراین می توان گفت هم کفو بودن در لغت و اصطلاح ، به معنای همسانی و تناسب داشتن زن و شوهر است.

۱ - منتهی الارب ، عبدالرحیم صفی پور شیرازی

۲ - لغت نامه دهخدا

۳ - المختار الصحافی ، زین الدین رازی ، جلد ۳ ، صفحه ۹۲

۴ - بحار الانوار جلد ۴۳ ، صفحه ۱۰

۱-۲. اهمیت و ضرورت کفویت در امر نکاح

ذات انسان ها به گونه ای خلق شده است که به سمت افرادی جذب و گرایش پیدا می کنند که او را همسان و همانند خود می پندارند. امیرالمؤمنین (علیه السلام) در این خصوص می فرماید: «كُلُّ امْرِئٍ يَمِيلُ إِلَى مِثْلِهِ»؛ هر انسانی، به همانند خود گرایش دارد». واژه "میل" هنگامیکه با "الی" به کار رود، به معنای رغبت است؛ یعنی انسان راغب است با افراد همانند خویش ارتباط برقرار کند. در نتیجه از آنجا که ازدواج نوعی برقراری ارتباط و پیوند میان زوجین می باشد، می توان گفت افراد به طور طبیعی و فطری در هنگام ازدواج به سمت و سویی کسی می روند، که به یکدیگر شباهت داشته باشند. در هر زمینه ای، انسان به سمت کسی خواهد رفت که با او بیشترین شباهت را داشته باشد. از لحاظ فرهنگی، دینی، مذهبی و اقتصادی و... .

روایت دیگری از امام علی (علیه السلام) نقل شده که: «النُّفُوسُ أَشْكَالٌ، فَمَا تَشَاكَلَتْ مِنْهَا اتَّفَقَ، وَ النَّاسُ إِلَى أَشْكَالِهِمْ أَمِيلٌ»؛^۱ جان ها گونه گونه اند. پس آنهایی که همگون باشند با هم گرد آیند و مردم به همگون های خود بیشتر گرایش دارند». انسان ها دارای شخصیت های متفاوتی می باشند. پس آنان که هم شکل و هم سنخ یکدیگر هستند، با یکدیگر موافقت خواهند کرد؛ مردم به هم شکل ها و هم سنخ های خود گرایش بیشتری پیدا می کنند. ازدواج می تواند آینده انسان را شکل دهد. به شرطی که انسان، همسر خوب انتخاب کند و او هم کفو و همسان شخص باشد، تا با یکدیگر زندگی خوبی را بسازند. مهم ترین عوامل پیوند پایدار، ازدواج موفق و زندگی آرام، هم شان (هم کفو و همسان بودن) بودن زن و مرد است.

کسی را که قرار است به عنوان همراه و همگام همیشگی و همراه ما در سختی ها و راحتی ها انتخاب کنیم، باید از لحاظ دینی، فرهنگی، اخلاقی و اجتماعی شبیه ما باشد.^۲ در انتخاب خودمان دقت داشته باشیم و بدانیم که همان گونه که همسر شایسته، منبع خیرات و آرامش می باشد، همسر ناشایست، کمرشکن بوده و زندگی انسان را تباه و نابود می سازد.^۳

۲. ابعاد هم کفو بودن در اسلام

خانواده، شایسته ترین نهادی است که تأمین نیازهای مادی و معنوی انسان را برعهده دارد. از این رو اسلام رشد معنوی و مادی افراد و جامعه انسانی را در گرو سلامت نهاد خانواده می داند. هم کفو بودن نظام خانواده، عنوانی

۱ - غرر الحکم : ۶۸۶۵

۲ - بحار الأنوار : ۱۰۰/۹۲/۷۸

۳ - علامه مجلسی، بحار الأنوار، جلد ۷۲، صفحه ۳۴۴

۴ - عطار دی، مسند امام رضا (علیه السلام) جلد ۲، صفحه ۲۵۶

نوبنیاد در عرصه تحولات اجتماعی نیست و پیشینه‌ی توجه به آن به تشکیل نخستین خانواده بازمی‌گردد و عمری برابر با حیات مدنی انسان‌ها دارد. اسلام براساس قداست و رسالتی که برای خانواده قائل است؛ توجه جدی به مسئله‌ای هم کفو بودن زن و مرد را، تاکید می‌نماید. و بیان دارد زوجین در انتخاب همسر دلخواه خود دقت لازم را به عمل آورند و کسانی را شریک زندگی خویش سازند، که در کنار او آرامش یافته و قادر به پرورش خود و تربیت نسل صالح گردند. آرامش و سکونی پایدار در زندگی، جز با رعایت همسانی در ازدواج تأمین نمی‌شود و تا یک نوع مشابهت اخلاقی و روحی و جذبه روانی بر محیط زندگی سایه نگستراند، پیوند زناشویی، استواری لازم را نخواهد داشت.

در یک تقسیم‌بندی کلی می‌توان هم کفو بودن را به عرفی و شرعی تقسیم کرد. هم کفو بودن عرفی به آن دسته از ملاک‌هایی می‌پردازد که معمولاً در عرف جامعه رعایت می‌گردد و این ملاک‌ها در جوامع گوناگون تا اندازه‌ای متفاوت هستند. هم کفو بودن شرعی به ملاک‌هایی توجه می‌کنند که در شریعت اسلام به‌عنوان احکام الزامی یا غیر الزامی تشریع شده‌اند. بنابراین می‌توان هم کفو بودن را بخش‌های دینی، اجتماعی و جسمی مورد بررسی قرار دهیم.

۳. هم کفوی دینی

دینداری و ایمان به خداوند، از جمله معیارهایی است که رعایت آن، شرط اساسی در همسرگزینی به شمار آمده است. براین اساس، مردان و زنان مؤمن از وصلت با افراد بی‌ایمان، حتی در صورت برخورداری از سایر معیارهای همسر مطلوب، نهی شده‌اند. «وَلَا تَنْكِحُوا الْمُشْرِكَاتِ حَتَّى يُؤْمِنَ... وَلَا تُنْكِحُوا الْمُشْرِكِينَ حَتَّى يُؤْمِنُوا»^۱؛ و با زنان مشرک ازدواج نکنید مگر آنکه ایمان آورند و زن به مشرکان ندهید مگر آنکه ایمان آورند. منظور از ایمان در قرآن کریم، ایمان به سه اصل توحید، نبوت و معاد است؛ که اساسی‌ترین آنها، ایمان به الله خواهد بود. که اگر جامع و کامل باشد، ایمان به دو اصل دیگر را نیز کامل می‌کند.^۲

۳-۱. هم کفو بودن اعتقادی :

سفارش به ازدواج درون دینی، ویژه دین اسلام نیست و همه شریعت‌ها به آن توجه می‌کنند. در همه دنیا باورهای دینی از مهم‌ترین عوامل مؤثر بر گزینش دانسته می‌شود. بنابراین قرآن کریم آشکارا از ازدواج زنان و مردان مؤمن با مشرکان نهی می‌کند. زن کنیز و عبد مؤمن را بهتر از مردان و زنان زیبا اما مشرک می‌داند.

^۱ - بقره، ۱۲۲

^۲ - مصباح یزدی، اخلاق در قرآن، موسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی ره، قم، ۱۳۸۴

۵ - هم کفو بودن جسمی

خانواده به عنوان مهم ترین مکانی که انسان ها در آن بیشترین ارتباط را با یکدیگر دارند، فراتر از تشابهات و همسانی های دینی و فرهنگی نیازمند ، تناسب جسمی زن و شوهر نیز می باشد. داشتن تناسب جسمی مهم است ؛ چراکه بر چگونگی تعامل زن و شوهر اثر می گذارد . در هم کفو بودن جسمانی ، صحبت از این است که زن یا مرد باید با توجه به شرایط جسمانی خویش ملاک های جسمانی برای همسر خویش تعریف نماید؛ وگرنه ممکن است دچار مشکل گردد. برای نمونه یکی از ملاک هایی که در انتخاب همسر به آن سفارش می شود و همه افراد نیز به آن توجه دارند زیبایی ظاهری است.

۵-۱. هم کفو بودن جنسی :

غریزه جنسی، نخستین عاملی است که زن و مرد را به همدیگر نزدیک ساخته و زندگی مشترک خانوادگی را شکل می دهد. زن و مرد نیاز جنسی یکدیگر را تأمین می کنند و بر مبنای همین نیاز و نیازهای متقابل دیگر است که پیوند زناشویی پایدار و طولانی می گردد^۱. زن و شوهری که غریزه جنسی مناسب هم نداشته باشند ؛ دچار نارضایتی جنسی گردیده و روابط زناشویی شان سرد خواهد شد. اگر یکی از زوجین سردمزاج و دیگری گرم مزاج باشد اختلاف شدید در نیاز جنسی روابط آنها دچار مشکل خواهد کرد. طبیعی است که چنین زن و شوهری با هم مشکل پیدا خواهند کرد^۲. کج خلقی ، نافرمانی ، نشوز، ابراز نارضایتی از زندگی، بد رفتاری با فرزندان ، تمایل به بیگانگان ، سردی در برخورد، خودنمایی جنسی ، طلاق و ازهم پاشیدگی خانه می تواند از پیامدهای ارضای یک سویه باشد^۳. البته باید پذیرفت که اسلام ، به دلیل پذیرش تفاوت های طبیعی در ناحیه محرکات و تمایلات جنسی، نمی تواند با تساوی جنسی در این زمینه موافقت کند و در نتیجه در ناحیه حقوق ، اخلاق و رفتار جنسی ، تمایزاتی بین زن و شوهر قائل شده است . نکته قابل توجه در این مبحث این است که اگر زن و شوهر پیش از ازدواج راهی برای تشخیص میزان تمایلات جنسی همدیگر نداشته یا پس از ازدواج دچار چنین مشکلاتی شوند ؛ موظف به خویشن داری و حفظ عفت بوده و می بایست رفتارهای خویش را کنترل نمایند.

۱ - اخلاق در قرآن ، جلد ۳ ، صفحه ۷۱

۲ - صفورایی ، حدیث زندگی

۳ - درآمدی بر نظام اخلاق جنسی در اسلام ، صفحه ۲۷

۵-۲. زیبایی :

زیبایی یکی از ملاک‌های مهم در پیوند ازدواج و ماندگاری آن است. براساس آموزه‌های اسلام، نگاه به چهره و اندام کسی که می‌خواهد با او ازدواج کند، اگر قصد لذتی در آن نباشد، نه تنها مجاز شناخته شده، بلکه بر آن تأکید شده است، زیرا زمینه استمرار عواطف مثبت، بین زن و شوهر را فراهم می‌سازد^۱. هرچند زیبایی و آراستگی ظاهری را نمی‌توان جزء عوامل اصلی استحکام خانواده قلمداد کرد. اما به جهت ارتباطی که با جاذبه و میل جنسی دارد، می‌توان برای آن نقش ثانوی قائل شد. نمی‌توان انکار کرد که بین زیبایی به‌ویژه زیبایی زن و افزایش جاذبه جنسی ارتباط معناداری وجود دارد؛ بنابر اصطلاحات مکتب مبادله، جذابیت فیزیکی یکی از همسران، جزء منابعی ای است که از یک سو انتظار پاداش بیشتری را برایش موجب می‌شود و از سوی دیگر سهم منافع شریک را افزایش داده و او را به حفظ رابطه متعهدتر می‌سازد. به نظر می‌رسد همسرانی که دچار اختلال و تزلزل خانوادگی شده و به‌طور طبیعی به طلاق و جدایی می‌اندیشند، هنگام محاسبه سود و زیان، عامل زیبایی را نیز در کنار عوامل دیگر در نظر می‌گیرند.

۶- کفویت از منظر معصومین علیه السلام

موضوع " کفویت "، در نکاح، علاوه بر آیات قرآن، در روایات نیز مورد توجه جدی معصومین علیهم السلام قرار گرفته است. در احادیث معیار کفویت ایمان شمرده شده است. رسول خدا صلی الله علیه و آله در روایتی فرمود « الْمُؤْمِنُ كُفُوٌ لِلْمُؤْمِنَةِ وَ الْمُسْلِمُ كُفُوٌ لِلْمُسْلِمَةِ »^۲؛ مرد مؤمن، شایسته و همتای زن مؤمن است و مرد مسلمان، شایسته و همتای زن مسلمان است^۳. در دیگر روایت فرمود « أَنْكِحُوا الْأَكْفَاءَ وَ أَنْكِحُوا مِنْهُمْ وَ اخْتَارُوا لِتُطْفِكُمْ »^۴؛ زمینه ازدواج هم‌کفوها را فراهم کنید و با هم‌کفو ازدواج کنید و آنان را برای به وجود آمدن فرزندان شایسته به عقد خود درآورید^۵.

شیخ مفید در کتاب مسائل العکبریه می‌فرماید:

۱ - سالاری‌فر، همسرگزینی در اندیشه دینی، مجله کتاب زنان، شماره ۲۵، صفحه ۲۳۳

۲ - الکافی (ط - الإسلامية)، ج ۵، ص ۳۴۱

۳ - همان

اما دلیلی که بخاطر آن رسول اکرم صلی الله علیه و آله تمام خواستگاران فاطمه زهرا (سلام الله علیها) را رد می کرد تا وحی به ازدواج او با امیرالمؤمنین نازل شود، این بود که فاطمه زهرا (سلام الله علیها) یده زنان عالم ، و در بین زنان عالم سرآمد بود و فضل و بزرگواری حضرت در دین، از جمله زنان عالم بیشتر بود، از این جهت برای او کفو و همتایی غیر از امیرالمؤمنین (علیه السلام) نبود و پیامبر صلی الله علیه و آله در این امر منتظر وحی بود تا عقد حضرت، حجتی باشد بر مخالفین و دلالت بر علو مکان و منزلت ایشان در دین کند و گر نه اگر مانند بقیه زنان در اعمال بود، همتا و کفوهای فراوانی برای او بودند و نیاز به تصدیق از جانب خداوند و نزول وحی نبود^۱.

نتیجه گیری :

زندگی عرفی و معمولی انسان ها به مساله هم کفو بودن پیوند خورده است . حدود ، قیود و مصادیق هم کفو بودن در طول تاریخ ، تابعی از نوع نگرش ها به انسان ، اهداف و حقیقت وجودی او از یک سو و برخاسته از گوناگونی محیط زندگی و آداب و رسوم ها از سوی دیگر است . اسلام براساس قداست و رسالتی که برای خانواده قائل است ؛ توجه جدی به مساله هم کفو بودن نموده ، زن و مرد را تشویق می نماید در انتخاب همسر دلخواه خود ، دقت لازم را انجام دهند . روانشناسان نیز معتقدند که تشابه، موجب جذب افراد به یکدیگر به سبب برانگیخته شدن عواطف مثبت آنان است و این تشابه موجب سازگاری بشر، و استمرار و استحکام پیوند می شود و بیشترین علل اختلافات زناشویی، ناشی از عدم تشابه یعنی عدم رعایت کفویت یا همسان همسری است و در همین راستا روانشناسان و جامعه شناسان در گزینش همسر، همسانی در برخی ملاکها و خصوصیات از قبیل تشابه فکری، اخلاقی، مالی، علمی، اصالت خانوادگی، جسمی و روانی، جنسی ، سنی، زیبایی، اجتماعی، فرهنگی، عقلی و شغلی را در امر ازدواج لازم می شمردند.

^۱ - شیخ مفید، احکام النساء، صفحه ۱۲۱

منابع

قرآن کریم (ترجمه آیت الله الهی قمشه ای) .

۱ - لغت نامه دهخدا .

۲ - آمدی ، عبدالواحد بن محمد ، غررالحکم و دررالکلم ، ترجمه محسن غروی ، انتشارات یادداشت روز ، ۱۴۰۱ .

۳ - پورمحسنی، توفیق رضا ، لسان العرب فی الساحل ، انتشارات قهوه ، اهواز ، ۱۳۹۷ .

۴ - ترمس العاملی ، امین ، اصول کافی ، مترجم سیدعلی مرتضوی ، انتشارات سرور ، قم ، ۱۳۹۲ ، ج ۲ .

۵ - تقویت نظام خانواده و آسیب شناسی آن، انتشارات موسسه آموزشی پژوهشی امام خمینی ره ، قم ، ۱۳۸۸ ، جلد ۱ .

۶ - حدیدی حسینی، سیدمهندس صالح ، شرح احکام النساء ، انتشارات سلسله ، قم ، ۱۳۹۱ .

۷ - خامنه ای ، سیدعلی ، حدیث زندگی گزیده احادیث مکارم الاخلاق ، انتشارات انقلاب اسلامی، تهران ، ۱۴۰۱ .

۸ - خوانساری ، آقاجمال الدین ، شرحی بر غررالحکم ، موسسه چاپ و انتشارات دانشگاه تهران ، تهران ، ۱۳۶۰ ، جلد ۱ .

۹ - خمینی ، روح الله ، بنیان گذار انقلاب اسلامی ایران ، تحریر الوسيله ، انتشارات مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی ، ۱۳۷۹ .

۱۰ - راغب اصفهانی ، حسین بن محمد ، المفردات فی غریب القرآن ، انتشارات آرایه ، تهران ، ۱۳۸۷ .

زیبایی ، نژاد ، محمدرضا ، سبحانی محمدتقی ، در آمدی برنظام خانواده در اسلام ، انتشارات دارالثقلین ، قم ، ۱۳۷۹ .

- ۱۱ - سجادی ، ابراهیم ، نقش خویشاوندان در تحکیم خانواده ، پژوهش های قرآنی ، ویژنامه قرآن و خانواده ، ۱۳۸۶ .
- ۱۲ - صفی پوری ، عبدالرحیم بن عبدالکریم ، منتهی الارب فی لغه العرب ، انتشارات موسسه چاپ و انتشارات دانشگاه تهران ، ۱۳۸۹ .
- ۱۳ - طباطبائی ، سید محمد حسین ، المیزان ، ترجمه محمد باقر موسوی ، انتشارات دارالفکر ، قم ، ۱۴۰۱ ، ج ۲.
- ۱۴ - عطاردی ، عزیزالله ، مسند الامام رضا ابن الحسن علی بن موسی ع ، انتشارات عطارد ، قم ، ۱۳۹۱ ، ج ۲.
- ۱۵ - عطاردی ، عزیزالله ، تاج العروس ، انتشارات عطارد ، تهران ، ۱۳۹۱.
- ۱۶ - غریب ، ناهید ، مجدالدین فیروز آبادی (صاحب قاموس المحيط)، انتشارات شیرازگان ، مشهد ، ۱۳۸۰.
- ۱۷ - عزیزی پور ، محمد رضا ، المصطلحات المتداوله ، انتشارات سمت ، تهران ، ۱۳۹۷.
- ۱۸ - متقی فر ، غلامرضا ، درآمدی بر نظام اخلاق جنسی در اسلام ، انتشارات موسسه آموزشی پژوهشی امام خمینی ، قم ، ۱۳۸۹.
- ۱۹ - مجلسی ، محمد باقر بن محمد تقی ، بحار الانوار ، انتشارات دارالکتب الاسلامیه ، ۱۳۸۹ ، جلد ۳.
- ۲۰ - مصباح یزدی ، محمد تقی ، اسکندری ، محمد حسین ، اخلاق در قرآن ، انتشارات موسسه آموزشی پژوهشی امام خمینی ، قم ، ۱۴۰۰.
- ۲۱ - مفید ، محمد بن محمد بن نعمان ، احکام النساء ، قم ، ۱۴۱۳ ق
- ۲۲ - مقاله همسرگزینی در اندیشه دینی ، سالاری فر ، مجله کتاب زنان ، ش ۲۵ ، پائیز ۱۳۸۳.
- ۲۳ - مقاله همسان همسری از دیدگاه روانشناسی و مقایسه آن با مفهوم کفویت در فقه ، سیده سمیه هاشمی نژاد ، نشریه اسلام و سلامت ، ۱۳۹۳.
- ۲۴ - مکارم شیرازی ، ناصر ، النکاح ، انتشارات مدرسه الامام علی بن ابی طالب ، قم ، ۱۴۲۴ ه ق.
- ۲۵ - نیشابوری ، محمد بن احمد ، روضه الواعظین ، انتشارات آبان ، قم ، ۱۳۹۴.
- ۲۶ - هدایتی ، علی ، کفویت در ازدواج ، انتشارات موسسه بوستان کتاب ، قم ، ۱۳۹۰.